

KAREL VAN VEEN, 1898-1988

EEN BEKENDE ONBEKENDE MEESTER

DOOR PETER BULTHUIS

Op 15 april 1988 overleed in zijn geboortestad Rotterdam de kunstschilder Karel van Veen, oud 89 jaar.

Karel Johannes van Veen werd op 23 augustus 1898 geboren als tweede van de vier kinderen uit het huwelijk van Arie van Veen (directeur van de N.V. Rotterdamsche Verzekering-Sociëteiten) en Sophia Maria Wijlacker.

Bij een redelijk groot publiek was hij bekend als de schilder van een staatsieportret van H.M. koningin Juliana (1966), in het gebouw van de Hoge Raad in Den Haag, waarvan reproducties hingen in alle rechtszalen van Nederland. Een voorstudie van het portret bevindt zich in de Oranjegalerie in het Delftse Stadhuis, een latere versie in het museum van de kanselarij der Nederlandse Orde (1973). Portretstudies, waarvoor de koningin poseerde, bevinden zich in het Vredespaleis en het Catshuis. Dat laatste portret staat bekend als het voor haarzelf favoriete portret van prinses Juliana. Reproducties werden op grote schaal verspreid door de Rijksvoorlichtingsdienst.

Zo men niet de schilder bij naam kende, en meestal was dat het geval, dan was men vertrouwd met genoemde reproducties. Dezelfde bekendheid genoot het portret dat Van Veen, in opdracht van de Rotterdamse uitgever Ad Donker, in 1973 maakte van kroonprins Willem Alexander, toen zes jaar oud. Daar was in 1967 een portret van de zes maanden oude prins, in opdracht van prinses Beatrix, aan vooraf gegaan.

Voor de koninklijke familie, overheden, bedrijfsleven en particuliere opdrachtgevers, was Karel van Veen in de periode na de Tweede Wereldoorlog een gevierd portretschilder, die meer opdrachten kreeg dan hij aankon. Vanaf W. Schermerhorn werden in successie alle eerste ministers geportretteerd, voor zover ik kon nagaan tot P.J.S. de Jong. Deze schilderijen bevinden zich in het gebouw van de Eerste Kamer.

De bekendheid van Karel van Veen als hofschilder en society-schilder, hoe prachtig en kenmerkend die schilderijen ook zijn, staat een verdiende reputatie, die veel verder reikt, echter in de

weg. Wat betreft beheersing van het métier, en dan vooral de fa-belachtige techniek, is maar een select gezelschap zijn gelijke. Ook door de inzet en de sensibeleit waarmee hij schilderde (en daar gaat het in dit vak uiteindelijk toch om), de visie en de humor, is een vergelijking op zijn plaats met generatie- en tijdgenoten als Marius Bauer (1867), Carel Willink (1900), Pyke Koch (1901), Jan Sluiflers (1881), Sierk Schröder (1903), Dick Ket (1902), Gerard Röling (1904) e.a. - voor ieder van de genoemden wat betreft hun specifieke kwaliteiten, want anders zou dit wel een merkwaardig gezelschap zijn!

Wat deze schilders bezig hield, hun 'handelsmerken' zogezeqd, treft men ook bij Karel van Veen aan, maar dan altijd anders, op de eigen wijze, authentiek. Waaraan dan nog een grote veelzijdigheid wordt toegevoegd. Hiermee wil overigens niet gezegd zijn, dat er bij Van Veen een synthese tot stand kwam van wat 'conventionele' schilders van na de eeuwwisseling bezig hield - gezien de zwaar onderschatte rijkdommen in de kelders zou dat ook ondenkbaar zijn. Dat begrip 'conventioneel' kan in dit verband overigens beter vandaag dan morgen uit het vocabulaire worden geschrapt, want het is niet meer dan een verloren stelling die het heden soms tegen het, meestal nabije, verleden opwerpt.

Als straks, en dat lijkt me onvermijdelijk, het complete oeuvre van Karel van Veen (en dan graag ook met de poppen en beeldjes erbij) naar waarde wordt geschat, zal men het aanvankelijk wellicht nog wat 'zoet' vinden. Maar dat is een argument waar de tijd geen boodschap aan heeft. En vervolgens zal er een kleine meester opstaan.

Het is niet zo gemakkelijk om literatuur over Karel van Veen te vinden voor een stukje als dit. Hij zocht de publiciteit niet, want dat was niet nodig. Hij was een natuurtalent en schilderde vanaf zijn veertiende jaar. Daarna heeft hem weinig anders beziggehouden. Privélessen van Franz Melchers. Academie van Beeldende Kunsten in Rotterdam 1917-1921. Het tekenen van naakt op een vrije academie in Parijs en een verblijf in Avignon.

In november 1921 huwelijk met Helena Maria Praat. Van Veen vestigde zich vervolgens in het serene Veere (lees Nescio!), zoon Robert werd geboren, en het echtpaar en de jonge zoon woonden geruime tijd in - men kan het zich minder wensen - de kasba van Algiers en vervolgens in het Italiaanse Perugia. Materieel verkeerde de schilder in de gelukkige omstandigheid dat hij zich onbekommerd aan zijn kunst kon wijden. Opgemerkt zij dat Karel van

Veen, studierend en reizend, het klassieke leerprogramma afrondde van de 17de eeuwers die hij bewonderde - met Algiers als exotisch incident.

Omstreeks 1930 vestigde Karel van Veen zich permanent in Veere, waaraan naast kunstenaarskolonies als Domburg, Laren en Bergen, t.z.t. ook aandacht zal moeten worden besteed: Jos But (1899), Maurice (1873) en Sáríka (1900) Góth, Claire Bonebakker (1904), Dirk Koets (1895), Jan Heyse (1882), Dirk van Gelder (1907), en anderen.

In het werk van Karel van Veen, waarvan me helaas uit de beginperiode niet veel bekend is, vond een merkwaardige fusie plaats van schilder- en reiservaringen. Moorse schonen kan men op de kade van Veere aantreffen tegen een Italiaanse achtergrond. De problemen die zich bij zo'n multiculturele ontmoeting konden voordoen, loste de schilder op door het gezelschap in een circus- of kermissituatie te plaatsen; dat bleef door de jaren een geliefde entourage. Het huis aan de kade in Veere werd van wandschilderingen voorzien - ik heb het adres en ga me daar dezer dagen beleefd voorstellen, met het verzoek om te mogen kijken of ze er nog zijn. Want dat heeft inmiddels niemand gedaan. Zo gaat dat soms. Zoon Arie, grafisch ontwerper, op dezelfde bladzijde als zijn vader vermeld in de 'Pieter Scheen', Lexicon Nederlandse Beeldende Kunstenaars 1750-1950, werd geboren in 1928.

In Veere ging Karel van Veen met hulp van zijn buurman Jan Heyse houtsneden maken. In het Maandblad voor Beeldende Kunst (1929) schreef Johan Schwencke, dat die moeilijke techniek zich bij uitstek leende om een gevaarlijke virtuositeit aan banden te leggen, en tot bezinning te dwingen. Het is één van de weinige publicaties over Karel van Veen die er zijn. Geëxposeerd werd er niet veel en wanneer dat gebeurde, dan in groepsverband.

In de oorlog genoot de schilder de eer om met enkele honderden Nederlanders te worden geïnterneerd in het gijzelaarskamp Sint Michielsgestel. Het huis aan de kade in Veere werd leeggeroofd, er ging veel werk verloren. In Sint Michielsgestel had Van Veen een atelier en hij gaf er tekenlessen, 'alle werkdagen gedurende een uur', zoals het gedenkboek 'Beekvliet' (Schiedam, 1946) vermeldt. 'Het halve kamp' werd door hem geportretteerd - gekoesterd familiebezit. Ook de toekomstige minister-president Schermerhorn werd geportretteerd, de eerste van vele eerste ministers en notablen.

Na de oorlog vestigde de schilder zich aan de Nieuwe Binnenweg in Rotterdam, in een flat met een huisje er op, dat als atelier dienst deed. In 1963 ging hij in een schitterend huis aan de Oudorppweg in Kralingen wonen. Geëxposeerd werd er in deze tijd in het geheel niet meer. Schaarse kranteberichten vermeldde nu en dan dat er alweer een voornaam portret was afgeleverd. Onveranderlijk stelde de verslaggever verbaasd vast, dat de schilder er eerder uitzag als een geslaagd zakenman, dan als een artiest. Op de foto's treffen we een beminnelijke, allengs grijzende heer aan, met het verzorgde voorkomen van een Engelse landjonker. Dat nam niet weg, dat er dag en nacht werd doorgewerkt aan het groeiende oeuvre van portretten, stillevens, circus- en kermistaferelen, beeldjes en ledepoppen.

Dat oeuvre is een hermetische, maar, zeldzame combinatie, ook een open, vriendelijke en uitnodigende wereld. In de grote schilderijen komen poppen en beeldjes van de schilder terug, gezichten van eerder geportretteerden, soms een zelfportret, en allerlei verwijzingen naar de Afrikaanse en Italiaanse beginperiode en het verblijf in Veere; alles zeer overwogen opgezet en zorgvuldig uitgevoerd. De schilder beschikte over de tijd en de volharding om, tot op zeer hoge leeftijd, zijn privé universum tot in alle hoeken en gaten te inventariseren en uit te diepen. Maar, zoals gezegd, niemand kreeg die schilderijen te zien, behalve waarschijnlijk enkele intimi. Officiële portretten uit de na-oorlogse jaren o.a.: burgemeester mr. P.J. Oud (1954), prins Bernhard (1954), mevrouw mr. J.M. van Walsum-Quispel (1956), burgemeester mr. G.E. van Walsum (1960), en de aan het begin van dit stukje genoemde portretten.

Dit artikeltje is maar een bescheiden inventarisatie van wat er in een beduidend leven bij elkaar werd gebracht. Het is te hopen dat het oeuvre van Karel van Veen, al was het maar één keer, en dat zou dan meteen ook de eerste keer zijn, eens in zijn volle rijkdom op één plaats verschijnt: ik weet zeker dat men heel erg verbaasd zal staan. Een opdracht tot het schrijven van een biografie, wellicht in de vorm van een catalogus bij de overzichtstentoonstelling, verstrekt van rijks-, gemeente- of wat voor wege dan ook, lijkt eveneens zeer op zijn plaats. Het zou een daad van eenvoudige rechtvaardigheid zijn.